

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Natalija Mujan

Barokni elementi u Svetoj Rožaliji
Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Krešimir Šimić

Osijek, 2012.

Sažetak

Cilj je ovoga rada ukazati na barokne elemente u religioznoj poemi Antuna Kanižlića *Sveta Rožalija*. Na temelju literature opisat će se i oprimjeriti elementi baroka, stilske figure, bit će navedena i odstupanja i razlike u odnosu na religiozne poeme koje su Kanižliću služile kao uzor. Nakon provedene analize, nameće se zaključak da *Sveta Rožalija* sadrži dosta baroknih elemenata, ali nekako ne ispunjava u potpunosti zahtjeve svoje književne vrste.

Ključne riječi: Antun Kanižlić, Sveta Rožalija, religiozna poema, barokni elementi

Sadržaj

Uvod	3
Glavni dio	4
1. Pojam baroka, predstavnici i glavna obilježja	4
1. 1. Barok u hrvatskoj književnosti	5
2. Žanrovi hrvatskoga baroka	6
3. O Antunu Kanižliću: život, djela i uzori	7
3. 1. Sveta Rožalija kao povijesna osoba	8
4. Kanižličeva <i>Sveta Rožalija</i>	8
5. Stilske figure karakteristične za barok prisutne u poemi <i>Sveta Rožalija</i>	12
Zaključak	15
Popis literature	16

Uvod

U ovom završnom radu nastojat će se izdvojiti barokni elementi u religioznoj poemi Antuna Kanižlića *Sveta Rožalija*. Pri tome su korištene studije o književnom baroku *Nakon godine MDC* Zorana Kravara,¹ zatim knjiga Dunje Fališevac *Ivan Bunić Vučić*,² *Zbornik stihova i proza 18. stoljeća*,³ kao i knjiga Pavla Pavličića *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*.⁴

¹ Kravar, Zoran, 1993. *Nakon godine MDC, Studije o književnom baroku i dodirnim temama*, Matica hrvatska, Dubrovnik

² Fališevac, Dunja, 1987. *Ivan Bunić Vučić*, Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber

³ *Zbornik stihova i proza XVIII. stoljeća*, 1973. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska Zora, Zagreb

⁴ Pavličić, Pavao, 1979. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Biblioteka Mogućnosti, Split: Čakavski sabor

1. Pojam baroka, razvoj, predstavnici i glavna obilježja

Barokom se naziva književna epoha između renesanse i klasicizma koja otprilike obuhvaća razdoblje od sredine 16. do sredine, odnosno kraja 17. stoljeća. Književno razdoblje ime je dobilo prema portugalskoj riječi *barocco*, što popriliči znači neobrađeni biser. Kravar u svojoj Studiji piše da pojam barok, kao književnoznanstveni naziv, uživa danas međunarodni ugled. Podrijetlom je vezan uz romanski svijet. U kulturni su ga svijet, nastavlja Kravar, uveli talijanski i francuski autori 18. i 19. stoljeća, a prvo što se njime etiketiralo bila su djela talijanskih likovnih umjetnika seičenta. (Kravar, 1993: 7)

Stil je podržala Katolička Crkva koja je odlučila na Tridentskom koncilu da zbog protestantske reformacije treba slati jasne i emocionalne religiozne poruke kroz umjetnost. Barokna je umjetnost prije svega bila propagandna umjetnost koja je brojnim crkvenim graditeljima i umjetnicima naložila da moraju širiti svečano ozračje.

Glavna su obilježja baroka: pridavanje veće važnosti stilskim negoli tematskim vrijednostima (česta uporaba figura - metafore, kontrasta, paradoksa, hiperbole, *conchetta*), zastupljenost religijske duhovnosti naspram svjetovnosti, sklonost protuslovljima i moralizmu. U baroku se često sukobljavaju antička mitska simbolika u oblikovanju književnog djela te strogo određena kršćanska poruka. Zastupljeni su svi književni rodovi, unutar kojih se uvode određene novine. Posebno popularni postaju lirski oblici te sklonost lirskom izrazu u svim žanrovima. Razvijaju se i samostalne, stilski određive pojave, kao što je marinizam u Italiji, gongorizam u Španjolskoj ili precioznost u Francuskoj. Glavnim predstavnicima ovog književnog razdoblja smatraju se Torquato Tasso, Giambattista Marino, Lope de Vega, Tirso de Molina, Pedro Calderón de la Barca i Luis de Góngora y Argote.⁵

⁵ URL izvor: <http://www.hrvatskijezik.eu/> (12:13, 7. rujna 2012.)

1. 1. Barok u hrvatskoj književnosti

Hrvatski je barok dio europskog baroka. U hrvatskoj ga književnosti omeđujemo dvama književnim djelima, riječ je o Barakovićevoj *Vili Slovinci* (1613.) i Kanižličćevoj *Svetoj Rožaliji* (1780.). Ovo se književno razdoblje izravno veže uz protureformaciju, koja se u to vrijeme javlja kao reakcija na protestantsku reformaciju. Barok je nositelj novih pogleda na cjelokupni život, pri čemu veliku ulogu ima Družba Isusova koja uspostavlja temelje baroknog stvaralaštva u Hrvatskoj. Osnivaju se isusovačke škole koje šire duh katoličke obnove. Najstarije su osnovane 1607. u Varaždinu, Požegi i Zagrebu. Isusovci se zalažu za organiziranost školstva i misijsko djelovanje, propovijedaju i stvaraju književne tekstove. Hrvatska je tada bila podijeljena između nekoliko suverenih država (Austrije, Mletačke Republike i Otomanskog Carstva), a samo je Dubrovačka Republika bila slobodna. Zbog takvih političkih, društvenih, ali i kulturnih prilika, u baroku jača slavenski patriotizam. Razvija se nekoliko vrlo jakih regionalnih književnih krugova. To su dubrovačko-dalmatinski, kajkavski, slavonski i ozaljski krug.⁶

Hrvatski bi književni barok vjerojatno bio ostao bez svoje slavonske varijante da nije bilo A. Kanižlića. Kanižličćev barok, piše Kravar, posve je anakrona književna pojava, što se vidi i iz podataka o godinama pjesnikova rođenja i smrti: 1700. - 1777. Dolazi do zaključka da u starijoj hrvatskoj književnosti nije moglo biti koherentna „baroknog“ razdoblja. (Kravar, 1993: 42) Dubrovnik ipak ostaje najjače književno središte, u njemu djeluje naš najveći barokni pisac, Ivan Gundulić. U ovom razdoblju postaje sve aktualniji problem standardnog, zajedničkog hrvatskog jezika.⁷ Značajke su hrvatskog baroka jednake europskom, dakle kićenost, gomilanje ukrasa, pobožan i uzvišen stil, religiozne teme, želja da se izazove zadivljenost. U književnosti, u koju ponovno ulaze u renesansi zaboravljene religiozne teme, to se očituje u bogatoj metaforičnosti, forma postaje bitnija od samog sadržaja.⁸

⁶ URL izvor: <http://www.hrvatskijezik.eu/> (12:20, 7. rujna 2012.)

⁷ Wikipedija, URL izvor: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Barok> (13:00, 7. rujna 2012)

⁸ Wikipedija, URL izvor: http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_barokna_knji%C5%BEevnost (13:05, 7. rujna 2012.)

2. Žanrovi hrvatskog baroka

Pavao Pavličić piše kako se u razdoblju hrvatske barokne književnosti, pod utjecajem katoličke obnove i njenih službenih zahvata u književnost, pojavilo posve novo shvaćanje literature, načina njenoga postojanja i njene uloge u društvu.⁹ Pojavilo se i dotada nepoznato shvaćanje žanra kao književne kategorije, značenje njegova postojanja za literaturu i za pojedinačno djelo. Pavličić piše da nam hrvatska barokna književnost nudi na promatranje četiri osnovna žanra (dva naslijeđena od ranijih epoha pa bitno modificirana, dva stvorena u baroku). To su, od starih, ep i lirika, a od novih melodrama i poema. Poema nastaje iz potrebe da se uobliče neki novi sadržaji, kao udovoljavanje ideološkim potrebama.¹⁰ Barokna je poema žanr za koji nemamo preciznih kronoloških uporišta na osnovi kojih bismo mogli ustvrditi da ona počinje postojati upravo u tome razdoblju, a suočiti ćemo se i s činjenicom da su i prije baroka postojala djela koja bismo smjeli nazvati poemama. Poema je normirana na sadržajnome nivou i na njemu se i temelje sličnosti između pojedinih poema. Iz osobitih karakteristika barokne poeme, piše Pavličić, proizlaze zajedničke osobine tih djela na nivou strukture. U njima je opisan događaj koji unutar sebe nema gotovo nikakva razvoja, početna situacija nalikuje završnoj, često samo sa suprotnim predznakom. U opisanome zbivanju sudjeluje malen broj likova, od kojih je samo jedan glavni, broj situacija i ambijenata je malen bez obzira na dužinu djela, način izlaganja najčešće je monološki. Barokne se poeme u hrvatskoj književnosti po sadržajnome kriteriju raspadaju na dvije različite skupine, na religiozne i komične. Istaknuto mjesto u hrvatskom baroku ima upravo religiozna poema. Tematika je barokno profilirana, a omiljena je tema život svetice. Posebice se rado piše o obraćenju grešnica i o njihovu putu do svetosti u divljoj pustinji, kao u djelu *Mandalijena pokornica* (1630.) Ivana Bunića Vučića, odnosno *Uzdasi Mandalijene pokornice* (1728.) Ignjata Đurđevića. Svima su njima uzor *Suze sina razmetnoga* (1622.) Ivana Gundulića s temom počinjenoga grijeha, spoznaje grešnosti i izvršenoga pokajanja, odnosno povratka ocu.¹¹

⁹ Pavličić, Pavao. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Pavlicic_1979.htm (11:46, 7. rujna 2012.)

¹⁰ Pavličić, Pavao. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Pavlicic_1979.htm (11:46, 8. rujna 2012.)

¹¹ Bratulić, Josip, Damjanović, Stjepan. *Hrvatska pisana kultura - 17. stoljeće*, URL:<http://www.croatia.hr/index.php/hrvpiskul/17stoljece> (12:14, 7. rujna 2012.)

3. Antunu Kanižliću: život, djela i uzori

Literatura o ovom slavonskom autoru vrlo je obimna. Dobro je sagledati Kanižlićev značaj u općim pogledima na književnost Slavonije. Antun Kanižlić, hrvatski književnik, profesor i nadzornik isusovačkih škola, pučki misionar i učitelj rođen je u Požegi 1699. godine. Školovao se u Požegi, Zagrebu, Grazu i Trnavi.¹² U Zagrebu je ušao u Isusovački red. Duh kršćanskog svjetonazora jako je vidljiv u njegovim djelima. Bliži je dubrovačkim uzorima (Gundulić, Đurđević) nego slavonskim suvremenima sa kojima djeli ikavsko-štokavski govor. U djelima su vidljivi utjecaji dubrovačke književnosti, posebno Gundulića, Ignjata Đurđevića i Bunića Vučića (u osmeračkim katrenima, osmeračkim sestinama te dvostruko rimovanim dvanaesticima). Barokni je stilsko-izražajni rekvizitarij vidljiv u uporabi metafora, metonimija, perifraza, anafora i epifora, emblematskih epiteta i drugih figura. Kanižlićevo je književno djelovanje povezano s njegovim vjersko-prosvjetnim radom o čemu svjedoči teološka i crkveno-povijesna rasprava *Kamen pravi smutnje velike*¹³ u kojoj je raspravljao uzrocima raskola crkava te optužuje za to grčkog patrijarha Focija. Piše vjersko – moralna djela, crkvene pjesme, stihovane molitve. Glavno Kanižlićevo djelo je poema *Sveta Rožalija, panormitanska divica*.¹⁴ Osim *Svete Rožalije*, Kanižlićeva su djela: *Bogoljubstvo, Utočište Blaženoj Divici Mariji, Bogoljubnost molitvena*. Moglo bi se reći da je Kanižlić zakašnjeli predstavnik hrvatskoga baroka u čijem djelu ima mnoštvo uspjeljih lirskih stranica i nadahnuća.¹⁵ Kanižlić je poznat u povijesti hrvatske književnosti kao prvak kasnoga baroka u Slavoniji. Pod kraj života zdravlje ga više nije služilo te se tad posvetio dovršavanju *Svete Rožalije* i *Kamena pravog smutnje velike*. Ta su dva djela bila u rukopisu kad je Kanižlić umro u Požegi 24. kolovoza 1777. Sahranjen je u Loretanskoj kapeli, uz isusovačku crkvu svetog Lovre.

¹² *Leksikon hrvatske književnosti*, ŠK, Zagreb, 2000., str. 331.

¹³ Djelo tiskano 1780., napisano u 11 dijelova podijeljenih na poglavlja, teološka je i crkvenopovijesna rasprava o uzrocima crkvenoga raskola.

¹⁴ Objavljena 1780., vesificirana legenda o sv. Rožaliji iz Palerma

¹⁵ Bošković, Ivan. *Hrvatska književnost neoklasicizma i romantizma*, URL: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RU_gyfsWxL8J:www.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Boskovic_hknr.pdf+Dr.sc.+Ivan+Bo%C5%A1kovi%C4%87,+Hrvatska+knji%C5%BEevnost+neoklasicizma+i+romantizma&hl=en&gl=hr&pid=bl&srcid=ADGEESgZHDy0GjYjVJlcdvs3rH7AbKioJWSkT6J7Uc37CHa__82pPIvhapKRRi79kHs10TylJ-ys6NscNt1a_M7HugKX6x5BSu7xdUM3Vw14RHgXJgAC4RMb8tiT2qu4sgOseoxU1yHa&sig=AHIEtbSrHdFY0gi2dbzKA2_RMQ2HIqdq7Q (13:03, 7. rujna 2012)

3. 1. Sveta Rožalija kao povijesna osoba

Sveta Rožalija rođena je u Palermu 1130. godine u plemićkoj normanskoj obitelji. Nalazila se na dvoru kraljice Margarete. Kasnije je stupila u red augustinki. Povukla se u špilju na Monte Pellegrino kod Palerma zbog želje za pustinjačkim životom. Tamo je provodila strog pokornički život, sve do smrti 1166. godine. Strašna kuga poharala je Palermu 1624. godine. Sveta Rožalija ukazala se prvo jednoj ženi, a zatim lovcu. Rekla mu je gdje se nalaze njene kosti i zamolila, da se njene relikvije u procesiji prenesu u Palermu. Lovac je pronašao njene kosti i nakon procesije, kuga je nestala. Nakon toga, sveta Rožalija proglašena je zaštitnicom Palerma i na mjestu pronalaska njenih relikvija, podignuto je svetište. Papa Urban VIII. proglasio je Rožaliju svetom, 1630. godine. Hrvatski pisac Antun Kanižlić, napisao je religioznu poemu *Sveta Rožalija* 1759. godine.¹⁶

4. Kanižlićeva Sveta Rožalija

Lik je sv. Rožalije trajno prisutan i u hrvatskoj književnosti, zahvaljujući isusovcu Antunu Kanižliću (1699–1777). Sveticu je opjevao u poemi *Sveta Rožalija, panormitanska divica*. Iako je djelo napisano u proljeće ili u rano ljeto 1759., tiskano je tek poslije Kanižlićeve smrti, godine 1780. u Beču.¹⁷ Stručna pera naše književnosti ocijenila su Kanižlićev spjev kao vrijedno umjetničko djelo. Akademik Tomo Matić piše: „Kanižliću se ne može poreći da je u 'Rožaliji' stvorio pjesničko djelo, s kojim se po umjetničkoj izradi ne mogu takmiti književna djela što ih je hrvatska književnost dala Slavoniji prije Preporoda.“¹⁸ Kanižlić je pokazao zavidan smisao za uočavanje pojedinosti i za lako pjesničko izražavanje.¹⁹

Sveta Rožalija Panormitanska divica nakićena i ispivana po Antunu Kanižliću Požežaninu puni je naziv djela. To je religiozna poema, najznačajnije djelo katoličke obnove u sjevernoj Hrvatskoj. Fališevac napominje da je religiozna poema bila omiljena vrsta u baroknoj poeziji.²⁰

¹⁶ Wikipedija, URL: Wikipedia, http://hr.wikipedia.org/wiki/Sveta_Rozalija (13:18, 7. rujna 2012.)

¹⁷ URL: www.sveci.net (13:25, 7. rujna 2012.)

¹⁸ Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Stari pisci hrvatski, knjiga XVI, priredio Tomo Matić, JAZU, Zagreb, 1940.

¹⁹ URL: www.sveci.net (13:25, 7. rujna 2012.)

²⁰ Fališevac, Dunja, Nemeč, Krešimir, Novaković, Darko, 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca* Zagreb: Školska knjiga

Sličnost *Svete Rožalije* i religioznih poemama koje se pojavljuju u razdoblju baroka u hrvatskoj književnosti vidljiva je na tematskoj razini (duhovno preobraćenje), motivskoj razini (vizije Isusa), mjesto kajanja je špilja. Razlikuje se od njih svojim opsegom, složenijom kompozicijom. Sastoji se od četiri dijela u kojima je stihovana pripovijest o svetici Rožaliji koja se na dan svojih zaruka povukla u pustinju da služi Bogu. Priča govori o onom posljednjem dijelu, kada ju pisac osamljenu zamišlja u špilji. Postigavši mir i blaženstvo, djevojka piše svojim roditeljima, obraćajući se pismu kao živome biću. Prisjeća se prošlosti i razmišlja o životu. Sjeća se sjaja, raskoši i zaručnika kojeg je napustila. Upravo je novi život grešnice, put od sagrješenja preko pokajanja do milosti bila omiljena tema barokne književnosti. Razloge pojavi upravo te teme gotovo da i nije potrebno posebno objašnjavati: protureformacijska su nastojanja, kako piše Pavličić, inzistirala upravo najviše na pokajanju i povratku u krilo Crkve, a ona su sugerirala i biblijsku tematiku u kojoj je motiv pokajanja obrađen na nekim od najpopularnijih mjesta. Sličnosti postoje i na motivskoj razini. Postoji niz motiva koji se javljaju u svim tim djelima, a ne stoje u najužoj vezi sa samom temom tih djela, pa ih stoga treba tumačiti kao dio žanrovskih konvencija. Jedan je od takvih motiva motiv špilje u kojoj se pokajnik nalazi. Provodeći vrijeme u špilji, Rožalija s vremenom počinje uviđati kako je Božja ljubavi najveće čudo. *Ja Rožalija, kći Sinibalda, od Ružica i Quisquine / gospodina, za ljubav Gospodina Isukrsta / odredila sam u ovoj špilji život.* (Kanižlić, 1994: 54) *Neću tajit, koja trpim priko volje: / tisna špilja moja bojno mi jest polje.* (Kanižlić, 1994: 111) Nadalje, javlja se i motiv pustoši jer je špilja na izoliranu mjestu i daleko od njezina dvora: *...pustoš nove špilje vrh visokih gora / daleko tri milje od rodnoga dvora.* (Kanižlić, 1994: 123) *Gdi je ova gora? U kojih je stranah, / je li priko mora pustoš moga stana?* (Kanižlić, 1994: 59)

Glavna se junakinja okreće samoći i sabranosti na vlastitu dušu. U trenutku se odriče svega svjetovnog, napušta svoj dvor i raskoš te se povlači u osamu, pozivajući nas tako na prepoznavanje onog bitnog, duhovnog.

Kako je glavni uvjet biblijskog obraćenja shvaćanje vlastitog grijeha, sljedeći su motivi karakteristični za žanr baroka, a koje pronalazimo u Kanižličevu spjevu, reminiscencije na grijeh te opisi ženske ljepote koja je bila uzrok grijehu.²¹ Naslov poglavlja u kojem se progovara o Rožalijinu uljepšavanju glasi: *IV. Rožalija se kitit ustade prid ogledalom.* Uređuje se od rane zore, oblači raskošne haljine, stavlja nakit, uređuje kosu, smatra se

²¹ Pavličić, Pavao. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*,
URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Pavlicic_1979.htm (14:46, 7. rujna 2012.)

najljepšom: *S rumenilom lice i bililom mažem, / u snigu ružice litne mažuć lažem. / Opet se ogledam; sudim, da božicu / i što lipše gledam u mojemu licu. / Pristupim k prozoru, gledam nebo, rekoh: / "O kako ja zoru nadsivam daleko! / Znam, što je crvena! Ne može me vidit, / da sam ja rumena, lipša, ima se stidit."* / *Viđa mi se, ako ja luda i slipa / vidih, da ovako božica sam lipa,* / (Kanižlić, 1994: 44)

Unatoč tematskoj i motivskoj podudarnosti, Rožalija se razlikuje od drugih baroknih spjevova po tome što ona nije sagriješila pa se obratila. Za razliku od likova dubrovačkih religioznih poema koji trpe pokoru zbog težih grijeha, Rožalija je djeвица koja se grešnicom osjećala već u fazi zaruka, napominje Kravar. (Kravar, 1993: 147) Ona kao da je osjećala nekakvu grižnju savjesti i to je svoje uljepšavanje i ljepotu smatrala istovjetnima grijehu. Promatrajući se u ogledalu, pričini joj se nekakav mladić: *K ogledalu skočih. Nut, kano da svane, Mladić mi prid oči s ogledalom stane,- / jasni Mladić, koji malo da lipotom / srce iz prsi mojih ne uze životom.* (Kanižlić, 1994: 45) Imala je viziju, vidjela je u ogledalu Isusa koji joj se obratio rekavši: *"Ogledaj se! Tvoga od lica što sudiš? / I što od ovoga? Ah, zašto se trudiš?"* (Kanižlić, 1994: 45) Rožalija se sjeti Isusove muke i smrti na križu, krivi sebe: *Stid me žarki smeta, jadna padoh nice, / kao da mi krv sveta udari u lice. / Užegoh se, ćutim, i da gori, znadem, / obraz ognjem ljutim, a gdi sam, ne znadem. / Onda Ljubav: To je od kitenja milo, / Rožalijo, tvoje - eto vidiš - dilo!* (Kanižlić, 1994: 46) Nakon te vizije Krista u ogledalu, odlučila se odazvati njegovu pozivu.

Ono što je u renesansnoj i baroknoj poeziji bio san, to je u Kanižličevoj religioznoj poemi ogledalo. U poemi motiv ogledala prisutan u sedam podnaslova, a osim toga možemo ga pronaći u tekstu na mnogo mjesta: *K ogledalu sada idem, da prid njime / redim kose, rada bit božica s time.* (Kanižlić, 1994: 43) *Kad je prva sidla kod oglednog stakla, / o da bude vidla strah u njemu pakla, / ali da joj dade vidit ogledalo, / kad se gledat stade, što je meni dalo!* (Kanižlić, 1994: 47) *Kad gledam, opazim eto iznenada, / ja se priobrazim s ogledalom tada:* (Kanižlić, 1994: 49) *Uzdišem, celivam; ćutim, da ljubeći / o ganj probudivam s ogledalom veći.* (Kanižlić, 1994: 68) Ogledalo je prostor zbivanja, pozornica djelovanja, u njemu se stalno očitavaju putovi svetičina životnog puta.²² Još jedna od tema čestih u baroku, koju susrećemo i u spjevu, jest ispraznost svijeta. Možemo ju povezati s Rožalijinim dobrovoljnim napuštanjem svih svjetovnih dobara i okretanjem Kristu u potpunosti, jer tek on nam daje

²² Bratulić, Josip, «Sveta Rožalija' Antuna Kanižlića», u: Kanižlić, Antun, 1994. *Sveta Rožalija, panormitanska divica, nakićena i ispivana po Antunu Kanižliću Požežaninu*, Vinkovci: Biblioteka Slavonica, str. 132.

potpuni smisao. *Sad, Ispraznost što je neka svaki sudi; / neka, velja(h), tko je lud, za njom se trudi.* (Kanižlić, 1994: 121)

Rožalija upravo u trenutku odluke spoznaje ispraznost svega ljudskog nastojanja i čvrsto odlučuje okrenuti se Bogu. Autor upravo i zagovara dijalog s nebom i put prema njemu. Taj put nikako nije lagan, što je vidljivo i u poemi. Rožalija biva stavljena na mnoge kušnje, ali ni one ju nisu pokolebale. Ustrajala je u svojoj vjeri i ljubavi prema Bogu, znala je da je on uvijek uz nju, što dokazuju i sljedeći stihovi: *On je pastir: virna tebe ovcu ruka / čuva od nevirna paklenoga vuka.* (Kanižlić, 1994: 57) U navedenom je stihu jasno vidljivo i aludiranje na motiv iz Biblije, na priču o izgubljenom ovčici. U ovom bismo kontekstu to mogli shvatiti na način da nas Božja ruka na svakom koraku čuva od vruga (*pakleni vuk*). Rožalija doživljava preobrazbu: *Kad gledam, opazim eto iznenada, / ja se priobrazim s ogledalom tada: / obasja se čelo, lice tužnu sliku / promini veselo na vedrinu niku.* (Kanižlić, 1994: 49)

Sve poeme povezuju motivi plača i suza. Grešnici se prisjećaju i žele ga okajati suzama. No, Rožalija ne plače. To je još jedan od elemenata po kojim se razlikuje od ostalih poema 17. i 18. stoljeća. Suze će liti Rožalijina majka kad joj kćerka ode: *...plačuć pokaziva prsi jedna mati, / kad Isus poziva, idi, nemoj stati.* (Kanižlić, 1994: 53)

Iz drugog stiha možemo iščitati kako Rožalija potiče i druge da prihvate Isusov poziv i da bez straha i kolebanja krenu za njim jer on nas vodi putem do boljeg života. Ona u miru izvršava svoju pokoru: *Stabla dugih grana rastu i zelje, koje / jest s korenjem hrana sad pokore moje.* (Kanižlić, 1994: 55) Javlja se referiranje na Mandalijenu pokornicu: *Ah, na pokornice izgled Mandaline / tecite niz lice bržje, suze line!* Ponovno imamo biblijski motiv, motiv pranja Isusovih nogu: *O, da vas prolivam, da Isusa noge / i š njome umivam moje zloće mnoge,* (Kanižlić, 1994: 48) Vrhunac Isusova žrtvovanja za nas je njegova smrt na križu: *...on Otac milosti i od otkupljenja. / On za priporodit tebe hoti umrti, - može li se zgodit ljubav veća od smrti?* (Kanižlić, 1994: 58) Nakon Rožalijina obraćenja nastupa njezino ponovno rođenje koje nam Kanižlić slikovito predočava motivom ptice feniks: *Kao ptica Fenice, kada starost stigne, / i perjato lice k ocu suncu digne, / s očima trepteći gleda, s usti ziva, / kao ga moleći ovako zaziva:* (Kanižlić, 1994: 49) Rožalija shvaća prolaznost ljepote, uživa u novom, produhovljenom životu: *Zbogom, diko svita, minuća dobroto / i na način cvita venuća lipoto! / Lipoto nesrićna, ti dangubo moja, / kako mi sad srićna je nesrića tvoja.* (Kanižlić, 1994: 51) Ponovno se rađa: *Srce razvedriva, plačne oči suši, / kao iz mrtve živa rađam se u duši.* (Kanižlić, 1994: 49).

5. Stilske figure karakteristične za barok prisutne u poemi Sveta Rožalija

Različiti proučavatelji barokne književnosti navode nekoliko najtipičnijih figura koje se gomilaju u baroknom tekstu. Kao tipično barokne figure, mogu se izdvojiti: antiteza, ponavljanja, nabranja, hiperbola, paralelizam, usporedba, zatim razne figure *per adjunctionem*, kao što su paregmeoni, poliptoton. Kao kruna baroknog stilskog repertoara, ističe se metafora i *conchetto*. U Kanižlića su vidljivi utjecaji dubrovačke književnosti, preuzima metre i strofe (sestinu *ababcc*) od barokista, posebno Gundulića, Vučića, ugleda se na njihov način rukovanja baroknim ornatusom. (Kravar, 1993: 138)

Baroknom se figuracijom, piše Kravar, Kanižlić oduševio u doba znatno nakon njezina izumiranja u višim slojevima europske književnosti. Tako je u *Svetoj Rožaliji* osjetno ograničio svoj retorički polet. Od baroknih figura Kanižlić u spjevu nije zazirao, ali je dobar dio spjeva ispjevao jednostavnom dikcijom. (Kravar, 1993: 64) Nadalje, Kanižlić u spjevu postupak barokne ornamentike primjenjuje štedljivije nego u svojim pjesmama. Ako bismo usporedili *Svetu Rožaliju* s nekim Kanižličevim pjesmama, došli bismo do zaključka da spjev zapravo sadrži puno manje baroknih figura i elemenata nego što bismo očekivali. U daljnoj razradi rada nastojat će se objasniti i oprimjeriti što više stilskih figura karakterističnih za barok. Vodeći se analizom D.Fališevac, prva od figura bit će antiteza. Formalna antiteza, u kojoj postoje stvarne ili logične suprotnosti u stvarima, predmetima, karakteristična je upravo za razdoblje baroka. *U isto se zgađa počelo svršetak: / mre, kada se rađa, svrha je početak.* (Kanižlić, 1994: 23)

Kravar piše o duhovnom konceptualno-metaforičkom motivu svjetovnih naočala uz koji se javlja dikcija bogata antitezama (pamet luda, lipa zora-ružna tmina): *Što ću na to reći? O pameti lude, / koji zahodeći s puta tako sude, / jer - da rečem tako - na svita očale, / ne što je i kako, gledaju i fale; / na očale, koje, jerbo nami kažu / drugo nego što je stvar u sebi, lažu. / Kažu puno dike, što su prazne pine, / kažu stalno u vike, što pada i gine; / kažu lipu zoru, što je ružna tmina, / kažu zlatnu goru, što je svitla sina.* (Kanižlić, 1994: 20-21) Na nekim se mjestima u spjevu javlja motiv prolaznosti koji je oblikovan antitezom: *Uz nju stoji Vrime, side starac brade, / ali sa svim time snage jošter mlade:* (Kanižlić, 1994: 17) *Odića ji dili, ali svi jednoga, / i crni i bili, služe kralja Boga.* (Kanižlić, 1994: 93) Ova antiteza progovara o tome da smo pred Bogom svi jednaki. U spjevu nailazimo i na neke figure *per adjunctionem* koje, prema Fališevac, pokazuju sklonost baroknog teksta verbalnoj igri, ali upućuju i na težnju baroknog teksta da se približi glazbi. (Fališevac, 1987: 114). U spjevu se javlja

poliptoton, fonetska figura kada se u stihu ponavljaju riječi, ali u različitim gramatičkim oblicima: *Za te misec s tminom hrveć se u zraku / srebrnom svitlinom mrak otima mraku:* (Kanižlić, 1994: 66)

Ima i primjera paronomazije, a to je figura u kojoj se ponavljaju iste riječi s istim korijenom, ali različite vrste. *Sad mislim: stvar nije čovik neumrla, / jer je u snu prije smrti stvar umrla.* (Kanižlić, 1994: 37) *Znam da se zabili svagdi, gdi prosine,/ zato crni krili prid njom biže tmine. /Biži od biloga crno, čudo nije,/ nego od svitloga da se svitlo krije:* (Kanižlić, 1994: 41) Nadalje, javlja se apostrofa. Apostrofa je figura kojom se označava izravno obraćanje odsutnoj ili iščezloj osobi, životinji ili biljci, nadnaravnoj sili, ideji, apstraktnome konceptu, prirodnoj pojavi. Približava čitatelju opjevani predmet. Na formalnome planu, njezinu pojavu često prate uskličnik, imperativ, invokacijski uzvik (o, oj, e, ej) i osobna zamjenica u službi pojačavanja zaziva (ti, vi).²³ Ta je barokna figura česta u *Rožaliji*. U spjevu su vidljiva različita obraćanja. Na mjestu gdje se majka obraća Rožaliji, zaziva ju: *kćerce, srce moje! Rožalijo, gdi si?* (Kanižlić, 1994: 27) *Ah, uzdišeš često: "Kćerce, oči moje / sad godište šesto žele oči tvoje!"* (Kanižlić, 1994: 31) U sljedećem stihu majka Rožaliju zaziva uspoređujući ju sa ružom: *O draga ružico, ovdí mi procvati!* (Kanižlić, 1994: 32) Također se javlja zazivanje sna, špilje i stijena: *Zazivam: "Snu, gdi si? Jeda drag i mio / svu dragu noć nisi meni vazda bio?"* (Kanižlić, 1994: 35) *"Špiljo moja," rekoh, "za vik te obljubih"* (Kanižlić, 1994: 57) *Zdravo, drage stine! Nje grlim, celivam.* (Kanižlić, 1994: 57)

Jednu od najčešćih figura, poredbu, također pronalazimo u Kanižličevu spjevu. Žensku kosu, na primjer, Kanižlić uspoređuje sa zmijama: *Još virujem što se piše da laž nije, da se ženske kose promine u zmije.* (Kanižlić, 1994: 54) Pravi izvor poredbi jest u onom dijelu spjeva u kojem se nabraja Rožalijina rodbina, u petom poglavlju prvoga dijela: *doć će dva nje sina, dva sokola siva./ Doć će ujak, koga i polja i gore i viteza svoga zove bojno more,* (Kanižlić, 1994: 25) *Doć će, ako zdrava i još jesu doma,/ tri sina, tri lava i tri bojna groma.* (Kanižlić, 1994: 26) *Dvi kćeri, dva cvitka, koje doć ne mogu,/ Luca i Juditka, zaručene Bogu:/dva cvitka, dvi ruže, jer u trnju oštru/ Isukrstu služe i cvatu u kloštru.* (Kanižlić, 1994: 26) *Doć će dva kumića, koji krila dižu/ kano dva orlića i svog oca stižu./Doć će dva jelinka dražja od sveg blaga,/ dva tetina sinka, dva kamena draga.* (Kanižlić, 1994: 26)

Gomilanje, nabranje i ponavljanje istraživači baroknog stila navode kao jednu od izrazito baroknih figura. (Fališevac, 1987: 122) Nailazimo na primjere imeničkog i glagolskog nagomilavanja. *Nek te smeta buka, praska, vriska, jeka, / škripnja, rika, tuka, lupa, vika,*

²³ Časopis Vijenac, broj 400, 2. srpnja 2009.

zveka. (Kanižlić, 1994: 38) U sljedećem se primjeru javlja glagolsko nizanje kao ornamentalni dodatak: *Najprije razvežem, i da ne zamrsim, / polako rastežem, raspletom, razmrsim.* (Kanižlić, 1994: 43) *Ter još strižem, sučem, pletem, naređivam, / rugam, vrtim, vučem, vežem, zavrčivam:* (Kanižlić, 1994: 43) Javlja se i imeničko nagomilavanje: *Svete rane tvoje kamenje su drago, / biser, cvitje moje, zlato i sve blago.* (Kanižlić, 1994: 53)

Kao „majka pjesništva“, javlja se na nekim mjestima i metafora, trop, figura koja se zasniva na zamjeni značenja riječi. *Mlogi tvoj rob veli, da je ruža lipa; / ne zna sam što želi, jer jest ljubav slipa.* (Kanižlić, 1994: 114) Ovdje je vidljiv klasični motiv *slijepa ljubavi*, zapravo se misli na to da ljubav otupi sva osjetila, zavrti nam maštom i tad vidimo svijet onako kako bismo htjeli, a ne onako kakav zaista jest. Imamo pojam žalosne rose u značenju suza: *Viditi ćeš čaku, da žalosnu rosu / i on, videć baku, iz očiju prosu.* (Kanižlić, 1994: 27)

Najprihvatljiviji opis pojma *conchetto* čini se onaj H. Friedricha: *to je neobična, golema poenta, začuđujuća igra smisla i misli, mnogoznačna i upadljiva, koja bode u oči; to je škakljiva kombinacija koja se ne brine za istinu, to je prisilni identitet različenog, to je besmislica, to bolja što paradoksalnija; to je potiskivanje predmeta i njegove valjanosti i istinitosti neharmoničnim, neusklađenim metaforama, metaforama koje se uvrću same u sebe, ili naturaliziranim metaforama; to je hladna iskra koja nastaje sudarom, srazom pojmova a bez obrazloženog i navedenog ishodišnog stava; to je penetrantna, a ipak zagonetna aluzija (...).*²⁴ *Conchetto* se može ostvariti pomoću svake retoričke figure, ali se ipak najčešće ostvaruje jakom metaforom. Može se ostvariti i pomoću hiperbole, antiteze, oksimoronom, aluzijom, igrom dvoznačnosti ili zvukovne sličnosti nekih riječi itd. Stoga se jedan *conchetto* može isto tako dobro opisati kao rezultat određene figure, kao što se i svaka figura može analizirati s obzirom na svoju oštromnu, končetoznu funkciju. *Vidim: nosi u krilu ona prva vila / malu svitlu vilu, jer 'Svitlost' bila, / koja, ne znam kako, veća čudno biva / neg da rastuć tako i svitlije siva.* (Kanižlić, 1994: 41) *Biži od biloga crno, čudo nije, / nego od svitloga da se svitlo krije: / biže zvizda čet s Misecom, ...* (Kanižlić, 1994: 41)

Pjesnik želi začuditi čitatelja – služi se neobičnim, čudnim metaforama, igrama riječi. Samo je obrazovan čitatelj mogao potpuno razumjeti stil baroknog pjesnika, čiji stihovi vrve metaforama, metonimijama, hiperbolama, alegorijama, intelektualno stvorenim slikama i poantama - tvoreći *conchetto*, središnji pojam barokne poetike. A njegova je pak uloga izazvati čitateljevu začuđenost vještima igrama riječi, maštom pjesnika i grozdovima njegovih tropâ.

²⁴ *Epochen der italienischen Lyrik* (1964), str. 636-637; u Fališevac, Dunja, 1987. *Ivan Bunić Vučić*, str. 174.

Zaključak

Može se reći da Kanižlićeva *Sveta Rožalija* sadrži barokne elemente. U poemi se može pronaći velik broj stilskih figura karakterističnih za razdoblje baroka: metafore, apostrofa, poliptoton, usporedba, gomilanje. Osim toga, to je religiozna poema, vrsta omiljena u baroknoj književnosti. Iako se u poemi mogu naći barokni elementi, oni se javljaju u manjoj mjeri nego što bismo to očekivali. Kićeni je barokni stil ponegdje zamijenjen jednostavnim, lakšim stilom.

Popis literature:

- 1) Fališevac, Dunja, 1987. *Ivan Bunić Vučić*, Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber
- 2) Fališevac, Dunja, Nemeč, Krešimir, Novaković, Darko, 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca* Zagreb: Školska knjiga
- 3) Kanižlić, Antun, 1994. *Sveta Rožalija, panormitanska divica, nakićena i ispivana po Antunu Kanižliću Požežaninu*, Vinkovci: Biblioteka Slavonica
- 4) Kravar, Zoran, 1993. *Nakon godine MDC, Studije o književnom baroku i dodirnim temama*, Matica hrvatska Dubrovnik
- 5) *Zbornik stihova i proza XVIII. stoljeća*, 1973. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska Zora, Zagreb

URL izvori:

- Bošković, Ivan. *Hrvatska književnost neoklasicizma i romantizma*, URL:
https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RU_gyfsWxL8J:www.ffst.hr/dokumen ti/izdavastvo/predavanja/Boskovic_hknr.pdf+Dr.sc.+Ivan+Bo%C5%A1kovi%C4%87,+Hrvatska+knji%C5%BEevnost+neoklasicizma+i+romantizma&hl=en&gl=hr&pid=b l&srcid=ADGEESgZHDy0GjYjVJlcdvs3rH7AbKioJWSkT6J7Uc37CHa__82pPIvhap KRRi79kHs10TyIJ-ys6NscNt1a_M7HugKX6x5BSu7xdUM3Vw14RHgXJgAC4RMb8tiT2qu4sgOseoxU 1yHa&sig=AHIEtbSrHdFY0gi2dbzKA2_RMQ2HIqdq7Q (13:03, 7. rujna 2012)
- Bratulić, Josip, Damjanović, Stjepan. *Hrvatska pisana kultura - 17. stoljeće*, URL:
<http://www.croatia.hr/index.php/hrvpiskul/17stoljece> (12:14, 7. rujna 2012.)
- Fališevac, Dunja, Stari pisci hrvatski i njihove poetike, *Concetto kao pojam barokne poetike i pjesnički postupak u hrvatskoj književnosti 17. stoljeća*, URL:
http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/falisevac_%201989.htm
- Pavličić, Pavao. *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, URL:
http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Pavlicic_1979.htm (11:46, 7. rujna 2012.)
- Wikipedija: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Barok> (13:00, 7. rujna 2012)
http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_barokna_knji%C5%BEevnost
(13:05, 7. rujna 2012.)

http://hr.wikipedia.org/wiki/Sveta_Rozalija (13:18, 7. rujna 2012.)

- <http://www.hrvatskijezik.eu/> (12:13, 7. rujna 2012.)
- www.sveci.net (13:25, 7 rujna 2012.)